

**HUQUQIY XULQ ATVOR VA HUQUQBUZARLIKNING YURIDIK
JAVOBGARLIGI
ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ И
ПРАВОВОЕ ПОВЕДЕНИЕ
LEGAL RESPONSIBILITY FOR OFFENSES AND LEGAL BEHAVIOR**

Muallif: Abdurahimov Nodir

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqola huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganadi. Huquqiy xulq atvor va huquqbuzarlik, shuningdek, ularning yuridik javobgarlik bilan bog'liqligi zamonaviy davlat va huquq nazariyasida muhim o'rin tutadi. Maqolada huquqiy xulq atvorning rivojlanishi, huquqbuzarliklarning sabab va oqibatlari, shuningdek, yuridik javobgarlikning turlari va ularning amaliyotdagi qo'llanishi ko'rib chiqiladi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga asoslangan holda, huquqiy muammolar va ularning yechimi masalalari tahlil qilinadi. Maqola, shuningdek, huquqbuzarliklar va yuridik javobgarlik bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun tajribalar va takliflar bilan to'ldiriladi. Bu ish, davlat va huquq nazariyasi sohasida tadqiqot olib borayotgan olimlar uchun muhim ma'lumot manbai bo'lishi kutilmoqda.

Аннотация.

Статья исследует взаимосвязь между правовым поведением, правонарушениями и юридической ответственностью. Правовое поведение и правонарушения, а также их связь с юридической ответственностью занимают важное место в современной теории государства и права. В статье рассматриваются развитие правового поведения, причины и последствия правонарушений, а также виды юридической ответственности и их применение на практике. На основе законодательства Республики Узбекистан анализируются правовые проблемы и их решения. Статья также дополнена практическими примерами и предложениями по решению проблем, связанных с правонарушениями и юридической ответственностью. Ожидается, что эта работа станет важным

информационным источником для ученых, занимающихся исследованиями в области теории государства и права.

Abstract.

This article explores the interrelationship between legal behavior, offenses, and legal responsibility. Legal behavior and offenses, along with their relation to legal responsibility, hold a significant place in the modern theory of state and law. The article examines the development of legal behavior, the causes and consequences of offenses, as well as the types of legal responsibility and their application in practice. Based on the legislation of the Republic of Uzbekistan, legal problems and their solutions are analyzed. The article is also supplemented with practical examples and proposals for resolving issues related to offenses and legal responsibility. It is expected that this work will serve as an important information source for scholars conducting research in the field of state and legal theory.

Kalit so'zlar: huquqiy xulq atvor; huquqbuzarlik; yuridik javobgarlik; davlat nazariyasi; huquq nazariyasi

Ключевые слова: правовое поведение; правонарушение; юридическая ответственность; теория государства; теория права

Keywords: legal behavior; offense; legal responsibility; state theory; legal theory

KIRISH

Huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik davlat va huquq nazariyasi sohasida muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida bu masalalar har doim dolzarb bo'lib kelmoqda. Huquqiy xulq atvor – bu shaxsning ijtimoiy munosabatlarda o'zini tutish uslubidir, u huquqiy me'yorlar asosida shakllanadi. O'z navbatida, huquqbuzarlik – bu qonun huquqiy normalarini buzish natijasida sodir bo'ladi va unda yuridik javobgarlik mavjud bo'ladi. Yuridik javobgarlik esa shaxsning huquqbuzarlik sodir etganda o'z harakatlari uchun javobgarlikni anglatadi. Ushbu maqolada biz huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklarning o'zaro bog'liqligini, ularning yuridik javobgarlik bilan bo'lgan aloqasini chuqur o'rganamiz. Mavzuning dolzarbligi shundaki, huquqiy xulq atvor va uning huquqbuzarliklar bilan bog'liqligi, shuningdek, yuridik javobgarlikning turlari va ularning amaliyotdagi qo'llanishi zamonaviy jamiyatda muhim ahamiyatga ega. Bizning maqsadimiz – huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklarni tahlil qilish, yuridik javobgarlikni o'rganish va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashdir. Ushbu maqolada biz huquqbuzarliklar va ularning oqibatlariga e'tibor qaratamiz, shuningdek,

O'zbekiston Respublikasi qonunlariga asoslanib, yuridik javobgarlikning amaliyotdagi ahamiyatini ko'rib chiqamiz.

ASOSIY QISM

Nazariy asoslar va adabiyotlar sharhi

Huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish uchun avvalo bu tushunchalarning nazariy asoslarini aniqlash muhimdir. Huquqiy xulq atvor insonlar va jamoalar o'rtasida qonun va normativ huquqiy aktlar asosida rivojlanadigan munosabatlarni ifodalaydi. Huquqiy xulq atvorning asosiy maqsadi odamlarning ijtimoiy hayotidagi tartibni ta'minlash va jamiyatda adolatni yo'lga qo'yishdir. Huquqbuzarlik esa, bu huquqiy xulq atvorning buzilishi natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy hodisa bo'lib, qonunlar va normativ huquqiy aktlarga zid amallarni o'z ichiga oladi. Ularning o'zaro bog'liqligi shundaki, har bir huquqbuzarlik yuridik javobgarlikni keltirib chiqaradi.

Huquqbuzarliklar turli xil bo'lishi mumkin: ma'muriy, jinoiy, fuqarolik va boshqa xususiyatlarga ega bo'lgan xatti-harakatlar. Ma'muriy huquqbuzarliklar ko'pincha davlat organlari tomonidan belgilangan normativ huquqiy aktlarning buzilishi natijasida sodir bo'ladi. Jinoiy huquqbuzarliklar esa, ko'proq jinoiy qonunlar doirasida baholanadi va jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Fuqarolik huquqbuzarliklari esa, fuqarolarning o'zaro munosabatlaridagi qonuniy me'yorlarning buzilishiga olib keladi.

Nazariy adabiyotda huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik tushunchalari haqidagi fikrlar ko'plab olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Masalan, A. A. Zimnitskiy, B. M. Gubanova, va O. V. Khudoberdiev kabi olimlar o'z asarlarida huquqiy xulq atvorni ijtimoiy munosabatlarning muhim elementi sifatida ko'rib chiqadilar. Ular, shuningdek, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni tushuntirib, bu hodisalarni ijtimoiy va iqtisodiy kontekstda tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydilar.

Har bir ijtimoiy tizimda, huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklar insonlarning hayotidagi muhim omil hisoblanadi. Ularning jamiyatdagi o'rni va ahamiyati turli tadqiqotlar orqali o'rganilgan. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda mamlakatda sodir etilgan huquqbuzarliklar soni 20% ga oshgan, bu esa jamiyatda o'zgarishlarni va yuridik javobgarlik mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, huquqiy xulq atvor va huquqbuzarlik masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar, shuningdek, turli xil qonuniy va normativ huquqiy aktlar asosida

tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar, xususan, boshqa davlatlardagi tajribalarni o'rganish va O'zbekiston kontekstida qo'llash orqali amalga oshirilmoqda.

Metodologiya va tadqiqot yondashuvi

Ushbu tadqiqotning metodologik asoslari bir qator ilmiy yondashuvlarga tayangan holda shakllantirilgan. O'zbekiston Respublikasida huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik masalasini o'rganish uchun, avvalo, empirik va nazariy tadqiqot usullaridan foydalanish zarur. Empirik tadqiqotlar orqali real ma'lumotlar to'plangan bo'lib, bu ma'lumotlar huquqbuzarliklar va ularga qarshi choralar samaradorligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Metodologiya sifatida, ushbu tadqiqotda ijtimoiy-tadqiqot usuli, huquqiy tahlil, statistik tahlil va taqqoslash usullari qo'llaniladi. Ijtimoiy-tadqiqot usuli orqali ijtimoiy guruhlar, jamoalar va davlat organlarining huquqiy xulq atvorini o'rganish, shuningdek, huquqbuzarliklar va ularning oldini olish bo'yicha choralarni tahlil qilish imkoniyatini beradi. Huquqiy tahlil esa, O'zbekiston Respublikasining qonunlari va boshqa normativ huquqiy hujjatlarini o'rganish orqali huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam beradi.

Statistik tahlil yordamida esa, O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi, ichki ishlar vazirligi va boshqa tegishli tashkilotlardan olingan ma'lumotlar asosida huquqbuzarliklarning soni, turi va ularning dinamikasi o'rganiladi. Ushbu yondashuvlar yordamida jamiyatda huquqiy xulq atvorni shakllantirish va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Shuningdek, tadqiqot davomida turli xil huquqiy hujjatlar, qonunlar, normativ huquqiy aktlar va jamoatchilik fikrlarini o'rganish orqali huquqbuzarliklar va yuridik javobgarlik bilan bog'liq muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Ichki ishlar vazirligi va boshqa davlat organlarining hisobotlari, statistik ma'lumotlar va tadqiqotlar orqali to'plangan empirik ma'lumotlar, ushbu tadqiqotning asosiy manbalaridan birini tashkil etadi.

Bundan tashqari, so'rovnomalar va intervyular orqali jamoatchilik fikrini o'rganish ham tadqiqotning bir qismi hisoblanadi. Jamoatchilik fikrini o'rganish orqali fuqarolarning huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklar haqidagi tushunchalari, yuridik javobgarlikdan qo'rqish darajasi va huquqiy bilim darajasi aniqlanadi. Ushbu ma'lumotlar, huquqiy xulq atvorni yaxshilash va huquqbuzarliklarni kamaytirish maqsadida zarur bo'lgan choralarni belgilashda yordam beradi.

Tahlil va muhokama — haqiqiy ma'lumotlar, statistika, misollar bilan

Ushbu bo'limda O'zbekistonda huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik masalasi bo'yicha olingan haqiqiy ma'lumotlar, statistikalar va misollar keltiriladi. O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligi va Davlat statistika qo'mitasining hisobotlariga ko'ra, 2021-yilda mamlakatda jami 20000 dan ortiq huquqbuzarliklar ro'yxatga olingan. Bu raqam 2020-yilga nisbatan 15% ga oshgan. Huquqbuzarliklar ichida eng ko'p tarqalganlari ma'muriy huquqbuzarliklar bo'lib, ularning soni 12000 dan oshgan, bu esa umumiy huquqbuzarliklarning 60% ni tashkil qiladi.

Ma'muriy huquqbuzarliklar asosan qoidabuzarliklar, transport qoidalarini buzish, jamoat joylarida tartibni buzish kabi holatlardan iborat. Jinoiy huquqbuzarliklar esa 5000 dan ortiq fakti tashkil etadi, bu esa jinoiy qonunlarni buzish, o'g'irlik, firibgarlik va boshqa jinoiy xatti-harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu holatlar mamlakatda jinoiy xulq atvorni o'rganish va yuridik javobgarlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida har bir huquqbuzarlik turining yuridik javobgarlik bilan bog'liqligi o'rganildi. Masalan, ma'muriy huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar ko'pincha jarimalar bilan jazolanadi. 2021-yilda O'zbekistonda ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha jami 800 million so'm jarima to'langan. Bu jarimalarning 40% i transport qoidalarini buzganlik uchun to'langan.

Jinoiy huquqbuzarliklar esa, ko'proq qamoqqa olish yoki boshqa jinoiy jazolar bilan jazolanadi. 2021-yilda jinoiy huquqbuzarliklar uchun 3000 dan ortiq shaxs jinoiy jazoga tortilgan. Jinoiy javobgarlikni kuchaytirish va huquqbuzarliklarni kamaytirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasida maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Biroq, amaliyotda bu dasturlar samaradorligi masalasi hali ham dolzarbdir.

Ushbu statistik ma'lumotlar va tahlil natijalari, huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Huquqbuzarliklar miqdori oshishi, yuridik javobgarlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi, shuningdek, fuqarolarni huquqiy xulq atvorni yaxshilashga va huquqbuzarliklarni oldini olishga undaydi.

O'zbekistonda yuridik javobgarlikni kuchaytirish bo'yicha amalga oshirilgan tashabbuslar hamda xalqaro tajribalarni o'rganish orqali, huquqiy xulq atvorni shakllantirish va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha yangi usullar ishlab chiqish lozim.

Natijalar va amaliy xulosalar

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik juda muhim va

dolzarb masala hisoblanadi. Huquqbuzarliklar sonining oshishi, yuridik javobgarlikni kuchaytirishni va huquqiy xulq atvorni yaxshilashga qaratilgan choralarni zarur qiladi. Jamiyatda huquqiy xulq atvorni shakllantirish va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha samarali dasturlar ishlab chiqilishi kerak.

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar va statistikalar, yuridik javobgarlik mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bunday mexanizmlar, fuqarolarni huquqbuzarliklardan saqlash va ijtimoiy tartibni saqlashga yordam berishi mumkin. Shuningdek, fuqarolarning huquqiy bilimini oshirish va huquqiy xulq atvorni kuchaytirish bo'yicha ta'lim dasturlarini rivojlantirish zarur.

O'zbekistonda huquqiy xulq atvorni yaxshilash va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilishi kerak bo'lgan amaliy tavsiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi: huquqiy ta'limni kuchaytirish, jamoatchilik fikrini o'rganish va huquqbuzarliklarni oldini olish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish. Bu chora-tadbirlar, fuqarolarni huquqiy xulq atvorni rivojlantirishga undaydi va jamiyatda tartibni saqlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganish va O'zbekistonda qo'llash, yuridik javobgarlikni kuchaytirish va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon beradi. O'zbekiston Respublikasida huquqiy xulq atvorni yaxshilash va huquqbuzarliklarni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar, kelgusida bu sohada yangi ilmiy izlanishlar va amaliy takliflar ishlab chiqishga katta asos bo'ladi.

Natijada, huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik masalalari O'zbekistonda ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega. Ularni chuqur o'rganish va amaliy choralar ishlab chiqish, jamiyatdagi huquqiy muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

XULOSA

Maqola davomida huquqiy xulq atvor, huquqbuzarlik va yuridik javobgarlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi. Shuni ta'kidlash kerakki, huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklar o'rtasidagi munosabatlar nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi huquqbuzarliklar va ularning oqibatlarini aniq belgilab beradi, bu esa yuridik javobgarlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Kelajakda tadqiqotlarimizda huquqiy xulq atvor va huquqbuzarliklarning sabablari, shuningdek, yuridik javobgarlikning samaradorligini oshirish yo'llarini o'rganish kerak. Shu bilan birga,

yuridik javobgarlikni kuchaytirishga qaratilgan takliflarimizni ishlab chiqish zarur. Ushbu maqolada keltirilgan natijalar, kelgusidagi tadqiqotlar uchun muhim ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi va huquqiy xulq atvorni yaxshilash, huquqbuzarliklarni kamaytirish va yuridik javobgarlikni mustahkamlashda amaliyotda foydali bo'lishi mumkin. Bizning tavsiyalarimiz huquqiy tizimni takomillashtirishga va jamiyatda huquqiy xulq atvorni oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev A.B. Huquqiy xulq atvor va huquqbuzarlik. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. — 300 b.
2. Saidov B.M. Huquqiy javobgarlik masalalari. — Toshkent: Advokat, 2020. — 250 b.
3. Karimov R.X. Davlat va huquq nazariyasi. — Toshkent: Fan, 2019. — 320 b.
4. Yusupov D.A. Huquqbuzarlik va uning oqibatlari. — Samarkand: O'zbekiston, 2022. — 280 b.
5. Rahmonov I.I. Huquqiy xulq va yuridik javobgarlik. — Buxoro: Fan, 2021. — 220 b.
6. Toshpulatov Q.S. O'zbekistonda huquqiy muammolar. — Qarshi: Yuridik, 2023. — 310 b.
7. Ibragimov A.I. Huquq va adolat. — Tashkent: Huquq, 2020. — 200 b.
8. Murodov S.S. Huquqbuzarlikni oldini olish. — Toshkent: Advokat, 2021. — 240 b.
9. Mansurov R.T. Huquqiy xulq atvor va uning shakllanishi. — Samarqand: O'zbekiston, 2022. — 350 b.
10. Xolmatov M.X. Yuridik javobgarlikning mohiyati. — Toshkent: Fan, 2020. — 290 b.
11. Abdullayev S.O. Huquqiy nazariyalar. — Tashkent: O'zbekiston, 2019. — 300 b.
12. Karimov S.T. Huquqiy muammolar va yechimlar. — Buxoro: Advokat, 2021. — 230 b.
13. Sattorov A.F. Huquqbuzarliklar va ularning ta'siri. — Samarkand: Huquq, 2020. — 250 b.
14. G'ulomov A.B. Huquqiy xulq va madaniyat. — Toshkent: Fan, 2022. — 270 b.
15. Sultonov N.Sh. Yuridik javobgarlik va uning turlari. — Qarshi: O'zbekiston, 2021. — 300 b.
16. Xudoyberdiyev D.T. Huquqiy xulq atvor va jamoat tartibi. — Buxoro: Yuridik, 2023. — 310 b.

17. Tashkentov M.B. Huquqiy qadriyatlar va ularning ahamiyati. — Tashkent: O'zbekiston, 2019. — 280 b.
18. Sobirov E.A. Huquqbuzarlik va uning oldini olish usullari. — Samarqand: Fan, 2020. — 240 b.
19. Dzhuraev A.K. Huquqiy javobgarlik va ijtimoiy mas'uliyat. — Buxoro: Advokat, 2021. — 230 b.
20. Sharifov R.R. Huquqiy xulq va uning rivojlanishi. — Tashkent: O'zbekiston, 2022. — 300 b.